

УДК 330.07

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Нятіна Н.Л.

Визначено сутність розвитку економічної системи в глобальному середовищі через обґрунтування її цільової функції. На основі єдності людини як суб'єкта і об'єкту розвитку встановлено, що в сучасних економічних системах людина осмислюється не тільки як основний ресурс і засіб виробництва, але в першу чергу як його вища мета.

Постановка проблеми. Національна Доповідь про людський розвиток 2013 року «Цілі розвитку тисячоліття Україна – 2013», підготовлена в рамках Програми розвитку ООН в Україні, засвідчує концептуальну єдність, взаємодоповнення та взаємопідсилення загальних проблем розвитку національних економічних систем та індивідуальних проявів спроможності кожної людини будувати краще життя. За відсутності можливостей прожити довге і здорове життя, здобути освіту, вільно використовувати свої знання та таланти, визначаючи власну долю, суспільство не може досягти високого рівня розвитку [13]. У свою чергу, реалізація зазначених цілей для глобальної економічної системи, де нерівномірність глобального людського розвитку виявилася найгострішою, виглядає проблематичною на фоні затяжної сучасної світової кризи, що вже вийшла за суто економічні межі; системних трансформацій посткомуністичних економік (які виявилися не прогресом, а регресом [8]); технологічної і соціальної відсталості країн, що знаходяться на шляху розвитку. Тому наукове осмислення змін в національних економічних системах, їх угрупованнях і глобальній економіці загалом, які спостерігаються протягом останніх десятиріч, не тільки не виглядає завершеним, але породжує нові невирішені проблеми.

Аналіз досягнень і публікацій. Попри чисельні та тривалі розробки як у світовій, так і в вітчизняній науковій літературі, донині не існує єдиного методологічного підходу до визначення сутності економічних систем і місця людини у їх розвитку. Незалежно від використовуваних методологічних підходів, на нинішній час досягнуто певних результатів

досліджень і висновків у цій сфері, які вважаються загально визнаними і не викликають дискусій, а саме: економічна система – це комплекс елементів і їх властивостей, що взаємодіють між собою [1, с.43; 14, с.619; 10, с.277]; елементи, що взаємодіють між собою, породжують не просто цілісність, а нову цілісність [12, с.74]; економічна система - складне системне утворення з різними характеристиками, кожна із яких, хоч і відбиває суттєві ознаки економічної системи, не є повною [11, с.62]; економічна система розвивається; в процесі розвитку зазнає постійного впливу внутрішнього та зовнішнього середовища; елементи і зв'язки потребують організаційних методів узгодження та управління економічною діяльністю. Проте в науковому розумінні цих тез погляди авторів суттєво розбігаються, що потребує узагальнення і подальших досліджень.

Мета дослідження: визначення сутності людського розвитку в економічних системах, які складають глобальне середовище, через обґрунтування їх цільової функції з огляду на те, що будь-яка система організується і самоорганізується навколо головної мети, досягнення якої пов'язано із реалізацією відомої системної тріади – ціль, організація, функція.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хоча на тлі попередніх десятиліть глобальна економіка і її складові – окремі національні економіки і їх угруповання загалом демонструють прогресивний поступ у вигляді зростання традиційних показників, таких як ВВП, ВНП, проте для багатьох країн, що розвиваються, та для країн з перехідною економікою, залишається невирішеним загальне завдання розвитку – підвищення рівня життя і добробуту громадян. Водночас і в країнах, які досягли високих рівнів споживання і добробуту, проблеми економічного зростання і суспільного розвитку, які у ХХ ст. сприймалися скоріше як теоретичні і наукові конструкції, що цікавили вузьке коло фахівців, отримують прикладне значення і переміщуються в практичну площину, впливаючи на вибір власної моделі розвитку. В Аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки» визначено низку базових пріоритетів, серед яких – модернізація економіки згідно з планом реформ Президента України «Стратегія – 2020» та переведення її на інноваційну модель розвитку через розширення високотехнологічного сектору економіки, та гуманізація розвитку, що означає передусім збільшення

соціальних інвестицій у людський капітал, формування сучасної інфраструктури життєзабезпечення [2, с.14-15].

Вирішення поставлених практичних завдань розвитку ґрунтується на науковому розумінні його сутності, чинників, критеріїв, мети і результатів. Тому проблеми економічного розвитку і шляхи їх вирішення є важливим завданням наукового аналізу, а першоосновою розуміння сутності категорії «економічний розвиток» є визначення змісту та структури економічної системи. Як зазначає Г.І.Башнянин, поняття економічної системи – «найфундаментальніше, з якого починається і завершується дослідження в будь-якій економічній науці. Починається з абстрактного розуміння економічної системи, а завершується – конкретним (тією чи іншою мірою) її розумінням» [3, с. 20].

З огляду на це доцільно звернутися до сучасних досліджень, у яких надається характеристика цільової спрямованості розвитку економічних систем. Так, В.Л. Іноземцев вважає, що людство рухається до такого стану, коли «людина вийде за межі власне матеріального виробництва і метою функціонування економічних систем стане особистість кожного індивіда. Останній стан є об'єктивною ланкою в розвитку людства, і в сучасних умовах процес його становлення є характерним для нашої епохи, незалежно від тієї соціальної форми, в якій він відбувається» [9, с.8]. А.С.Гальчинський, розглядаючи методологічні проблеми спрямованості розвитку, зазначає, що «слід виходити з найпростішого та найбільш значущого твердження, а саме того, що головним суб'єктом цивілізації є людина. Людина підпорядковує її розвиток передусім цілям свого самовідтворення, задоволення власних потреб та інтересів – матеріальних і постматеріальних, духовних» [6, с.77].

Соціально-економічний розвиток як рух суспільства у напрямку зростаючого задоволення потреб населення складає методологічне підґрунтя сучасної концепції розвитку, у якій людина осмислюється не тільки як основний ресурс і засіб виробництва, але в першу чергу як його вища мета [4; 5; 7.]. Соціально-економічний розвиток складає «сконструйовану людиною реальність, яка відображає безпосередній розвиток і самої людини, детермінується насамперед цим розвитком. Людина виступає не лише центром перспективи цивілізаційного прогресу, а й його безпосереднім носієм» [6, с.77].

Ідеться про ситуацію, коли об'єкт і суб'єкт розвитку поєднуються. Як результат – вектор еволюції цивілізації і вектор еволюції людини

збігаються: «еволюція цивілізації реалізується через еволюцію людини» [6, с.77].

Зазначене твердження дозволяє побудувати дві методологічні конструкції, із яких слід виходити в подальшому аналізі. По-перше, розглядаючи людину не лише як суб'єкт, але і як об'єкт процесу розвитку, з'являється можливість відійти від усталеної точки зору про людину як головну продуктивну силу, функція якої реалізується виключно у процесі продуктивної праці. Єдність суб'єкта і об'єкта розвитку дозволяє аргументувати місце людини в розвитку сучасних економічних систем в широкому розумінні, як засіб і мету – «розкриття потенціалів людини згідно з її природою», розвиток свободи та індивідуальності особи [15, с.16].

По-друге, однонаправленість векторів розвитку людини і суспільства надає розуміння органічної взаємозалежності і єдності понять людини і суспільства, особистого і колективного, індивідуального і соціального в соціально-економічному розвитку. Проте ця єдність не є тотожністю: у відповідності до принципів методології аналізу цілісної системи, людина «виступає не як окремий функціональний елемент соціальної системи, а як її системоутворювальне (конститууюче) і водночас креативне ядро» [6, с.78]. Ця вихідна формула складає методологічне підґрунтя гуманістичної цільової спрямованості сучасного розуміння розвитку економічних систем, у якому примат виробництва поступається примату споживання, а в її межах концепція спочатку технологічного детермінізму, а згодом людського капіталу поступаються концепції людського розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Еволюція наукових підходів до визначення економічних систем в сучасних дослідженнях вчених відбувається за наступними напрямками.

1. Відбуваються корінні змістовні та функціональні зміни в сутності самого поняття «економічна система», які зумовлюють не тільки поверхневі, термінологічні, але й концептуальні підходи до його дослідження.

2. Економічна система визначається як складне системне утворення, котре складається із окремих компонентів, поєднаних мережею стійких взаємозв'язків.

3. Системоутворюючі взаємозв'язки між окремими елементами історично змінюються, вони можуть мати як ринковий, так і позаринковий характер. Причому уявляється неможливим (особливо очевидно після

появи постсоціалістичних економік) однозначно окреслити їх історичну послідовність.

4. Змістовно термін «економічна система» доповнюється термінами суспільного та соціального спрямування, що обумовлює гуманістичну направленість сучасного розвитку глобальної економіки.

Література

1.Аверьянов А.Н. Системное познание мира / А.Н.Аверьянов. – М: Политиздат, 1985. - 263 с.

2.Аналитична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К. : НІСД, 2014. – 148 с.

3.Башнянин Г.І. Про періодичну матрицю економічних систем // Економічні системи: Монографія. Т.1. / за ред.Г.І.Башнянина. – Львів: Вид. Львівської комерційної академії, 2006. – 484 с.

4.Бузгалин А.В., Колганов А.В. Теория социально-экономических трансформаций: прошлое, настоящее, будущее экономики «реального социализма» в глобальном постиндустриальном мире: Учебник. – М.: ТЕИС, 2003. – 680 с.

5.Валовой В.Д. Экономика в человеческом измерении. Очерки-размышления. – М.: Политиздат, 1988. – 384 с.

6.Гальчинський А.С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти: Наук.вид. – К.:Либідь, 2006. – 312 с.

7.Гальчинський А.С. Суперечності реформ у контексті цивілізаційного процесу. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 320 с.

8.Гражевська Н.І. Глобалізаційні детермінанти системної трансформації посткомуністичних економік // Теоретичні і прикладні питання економіки. – 2010. – Вип. 21. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/tppe/2010_21/Zb21_24.pdf.

9.Иноземцев В.Л. Альтернативность общественного развития // Вестник Моск.ун-та: Сер.Экономика. – 1991. – №2. – С.3-10.

10.Кохановский В.П. Философия и методология науки: Учеб. для высших учебных заведений. – Ростов-на-Дону, 1999. – 576 с.

11. Кульчицький Б.В. Економічна система суспільства як категорія сучасної економічної теорії систем // Економічні системи: Моногр. / За ред.

Г.І.Башнянина. – Львів: Вид. Львівської комерційної академії, 2006. — Т.1. – 484 с.

12. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження. – Львів: Світ, 2001. – 416 с.

13. Національна доповідь про людський розвиток «Цілі розвитку тисячоліття Україна – 2013», <http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/PR/MDGs%20Progress%20Report%20Ukraine%202013%20ukr.pdf>

14. Новейший философский словарь. – Минск: Изд. В. М. Скакун, 1998. — 896 с.

15. Фромм Э. Человек для себя: Исследование психологических проблем этики / Пер. с англ. Л. А. Чернышевой. – Минск: Коллегиум, 1992. – 253 с.

Abstract

Nyatina N. L.

The humanistic orientation of human development in a global environment

It defines the essence of development of the economic system in a global environment through its justification of the objective function. On the basis of the unity of man as the subject and object of development is established that in modern economic systems, the person is considered not only as the main resource and the means of production, but primarily as its highest goal.